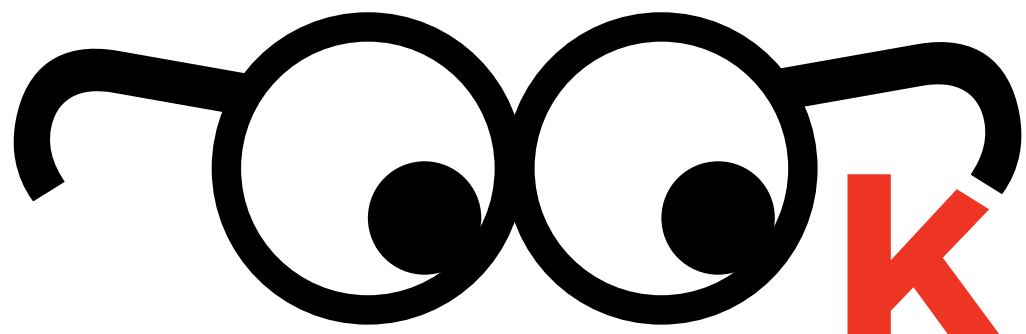

Kritisch

blijven kijken

Foto's: Maritta van den Heuvel

34

‘De ziel van deze school is er een van grote openheid. We stellen ons áltijd kwetsbaar op. Daarom mag en kan het’

Sinds de NIVOZ-lezing van Akzo-topman Tex Gunning weet iedereen dat het ook buiten het onderwijsveld bekend is dat Wittering een belangrijke voorhoedeschool is. Maar blijkbaar is die naam en faam nog niet genoeg en gaat Marianne Rongen, regisseur op Wittering.nl in Rosmalen. Zij begon bij de gedeelde constatering dat de kinderen minder aandachtig leken. Nu, vele maanden later, is er maar één conclusie te trekken: ‘We zijn er met elkaar beter van geworden.’

- GEERT BORS

Wat maakte dat je een master wilde doen?

“Ik combineer al jaren de werkvloer met een baan in het MT. Dat doe ik heel bewust: ik houd ervan om op verschillende niveaus naar mijn werk te kunnen kijken. Deze master sloot daar mooi op aan, omdat één van de doelen is om onderzoek als alledaagse bezigheid in je onderwijs op te nemen. Het is de bedoeling dat alle collega's volgen. Je kunt in je school wel van alles willen verbeteren via trial and error, maar dingen aanpakken vanuit een onderzoekscyclus, met goede vragen, kritische interviews en observaties, en dan nog verhelderende literatuur erbij – ja, dat is echt anders.”

Je onderzoek begon bij de constatering dat door de jaren heen de aandacht van de leerlingen wat leek te verslappen. Hoe kwamen jullie tot dat idee?

“Op onze school wordt veel uitgewisseld. In elke unit zijn meerdere medewerkers met dezelfde kinderen aan het werk. In onze dagelijkse nabesprekingen kwam geregeld naar voren dat kinderen een minder langdurige focus leken te hebben. Een puur vermoeden. Maar datzelfde zeiden de specialisten – de docenten van vakken als dans, drama en muziek, die meestal maar een dag per week in een unit zijn. Ze vertelden dat vooral tijdens instructie de kinderen ‘niet aandachtig en gemotiveerd’ waren. Ik

Hoe is het om met een wetenschappelijke bril je eigen school te bestuderen? Hoe scherp durf je te kijken? Hoe kwetsbaar maak je jezelf en je team dan? ‘Kwetsbaar? Helemaal niet’, zegt Marianne Rongen, regisseur op Wittering.nl in Rosmalen. Zij begon bij de gedeelde constatering dat de kinderen minder aandachtig leken. Nu, vele maanden later, is er maar één conclusie te trekken: ‘We zijn er met elkaar beter van geworden.’

wilde weten of dat zo was. En zo ja, wat we eraan konden doen.”

En toen? Hoe ga je verder vanaf zo'n vermoeden?

“Ik ben eerst de literatuur ingedoken. Dat was nog best lastig, omdat er wel veel geschreven is over aandacht en concentratie, maar dan vooral met een blik op stoornissen. Ik kwam weinig over positieve aspecten van aandacht tegen. Terwijl bijvoorbeeld in ervaringsgerichte literatuur (EGO) aandacht juist heel scherp en positief wordt benoemd: wanneer een kind betrokken is, is er sprake van een hoge mate van aandacht en concentratie. Ook het herlezen van Flow van Csikszentmihalyi bracht me waar ik heen wilde. Net als de motivatieliteratuur van Deci en Ryan. Dat past bij leren en leven, zoals we het bij Wittering voorstaan. Daarna ben ik met een observatie-instrument bij alle mentoren, regisseurs en specialisten tijdens een instructiemoment gaan kijken en heb ik ze ook geïnterviewd.”

En waar kom je dan achter, met die vragenlijsten en observaties?

“Wat bijvoorbeeld prominent naar voren kwam, is de kwaliteit van de feedback die leerkrachten geven: heb je goed duidelijk wat het doel van je instructie is? Wordt gecheckt of dat doel behaald is? En hoe doelgericht ben je in je feedback: geef je feedback op het doel of meer oppervlakkig, bijvoorbeeld alleen maar ‘goed gedaan’? Sommige leerkrachten doen dat heel scherp en hebben de volledige aandacht van hun kinderen. Ben je oppervlakkig in je feedback, dan zie je dat je instructie veel minder aandacht genereert.”

Het lijkt me lastig om die verschillende observaties en interviews te wegen: hoe weet je nou hoe

groot het effect is op aandacht?

“Dat is ook zo. Ik wil dit onderzoek heel graag verder uitdiepen, maar voor nu kon ik vooral een status quo opmaken. Ik heb een aantal dingen kunnen ontcrachten: in de interviews hoorde ik vaak dat omgevingsprikkels – geluid, langlopende mensen en zo – kinderen zouden afleiden. In de observaties is dat niet waargenomen.”

Maar je hebt wel concrete effecten gezien?

“Ja! Wat bijzonder was, was een constatering bij de dans- en bewegingsonderwijsspecialisten: die werken vaak met een opstelling, waarbij alle kinderen in een rij zitten en de leerkracht vanaf een afstandje de groep toespreekt en dan verwacht dat iedereen weet wat hij moet gaan doen. Het bleek dat, zeker aan de randen van de rij, kinderen makkelijk afhaakten: ze gingen friemelen aan hun broek,

praten met de buurman. De eerste veranderingen bij die leerkrachten zijn al waargenomen: ze geven hun instructie nu in een kring. Er is meer oogcontact, er hoeft minder hard gepraat te worden. Kortom, er is meer relatie, zoals Deci en Ryan zouden zeggen. En verhip, merken ze: de kinderen pikken het nu wel op. Iemand gaf mij terug: ‘Ik had het erover dat zij geen aandacht hadden, maar ik had zelf ook minder aandacht voor hen’. Dat zijn voor mij de kersen op de taart.”

Wat ik niet begrijp: waarom wilde je aandacht relateren aan instructie? Waarom zag je daar een verband?

“Ik keek eerst veel te breed. Mijn begeleiders hielpen me om mijn blik meer te concentreren. Als je kijkt naar instructiemodellen, krijg je leerkrachtgedrag scherp in beeld. Wanneer je ziet wat een leerkracht kan helpen zijn gedrag zo te sturen dat zijn instructie effectiever wordt, kun je kijken of dat ook transformeerbaar is naar andere begeleidingsactiviteiten. Aandacht en instructie werden vaak in één adem genoemd: ‘Ik moet zo vaak de kinderen erbij trekken.’”

Oké, maar heb je meer geleerd, als team, als onderzoeker, dan alleen over de relatie tussen instructie en aandacht?

“Zeker. Instructie is maar een klein onderdeel van je leerkrachtrepertoire. Ik heb van alles kunnen concluderen over scaffolding, feedback, maar ook over autonomieverlening: er is bijvoorbeeld een enorm verschil tus-

sen kinderen die gekozen hebben voor instructie, en kinderen die ervoor zijn uitgenodigd. Maar ik heb ook veel geleerd van het wetenschappelijk landschap: zoveel aspecten – zoals feedback, autonomie of scaffolding – zijn in de wetenschap allemaal wel aan bod gekomen, maar vaak geïsoleerd. Voor mij gaat het over de combinatie. Wil je je kinderen gemotiveerd hebben, dan is het niet genoeg ze even te laten kiezen. Het is én, én, én: het gaat óók over de kwaliteit van mijn feedback, de helderheid van de doelen van mijn instructie. Weet hebben van al die fenomenen maakt dat mijn repertoire enorm is uitgebreid.”

Het begrip scaffolding werk je uit in je scriptie. Kun je er iets meer over vertellen?

“Scaffolding betekent in het Nederlands letterlijk ‘steigerbouw’. Ik kan het het best uitlegen met de uitspraak van Montessori: ‘help mij het zelf doen’. Een kind mag zelf oefenen en proberen, maar als het steeds maar tot niets leidt, frustreer je het kind alleen maar en help je hem niet verder. Daarom kun je op honderd-en-één manieren een ‘steiger’ rond een leerling bouwen: activer je zijn voorkennis, check zijn ontwikkelingsstand, doe dingen samen, sta model en laat hem je nadoen enzovoorts. Ik begeleidde net een jongetje dat moeite heeft met zich verbaal uiten. We hebben zijn woordenschat samen al weten uit te breiden. Nu help ik hem zijn klankgevoeligheid te trainen, met rijmspelletjes. Ik begin dan met: ‘Oké, deze vijftien rijmwoorden kun je benoemen. Van deze vijf voorwerpen weet je de naam nog niet, maar straks wel. Daar ga ik je bij helpen. Zo werken we op Wittering zo veel mogelijk, en dat heet dus scaffolding.”

Waarom werkt dat zo goed op Wittering.nl?

“Op veel scholen zit iedereen die wat hoger opgeleid is op kantoor of is er IB'er, die maar kort op de vloer komt en het één keer voor doet. Het is een kracht van Wittering.nl dat we veel hoogopgeleide mensen op de vloer hebben die praktijk en theorie constant weten te vertalen naar elkaar en de mbo'ers op de vloer daarin weten mee te nemen. In die continue samenwerking kan ik dingen laten zien, die jij weer kunt nadoen. Scaffolding kun je doen bij iedereen, van baby tot opa. Het geldt voor iedereen die in ontwikkeling is. Ook voor mij.”

Maar voelde het niet kwetsbaar: je bent een voorhoedeschool die andere methodes kiest dan het directe instructiemodel en uitgaat van intrinsieke motivatie van je leerlingen. En dan constateer je een aandachtsprobleem bij kinderen. Hoe deel je je resultaten met je team?

“De ziel van deze school is er een van grote openheid. We stellen ons áltijd kwetsbaar op. Daarom mag en kan het. Als iemand iets vindt, zeg het maar! Fijn dat je me die feedback geeft. Zo is bij ons de cultuur. Niemand voelde zich bedreigd en iedereen wil met en van elkaar leren. We zijn er als school beter van geworden: het is nog beter onderbouwd geworden hoe we het best instructie kunnen geven. Instructies worden zo voorbereid dat de

doelen glashelder zijn en het hoofd van de leerkracht voldoende vrij is, zodat je kunt inspelen op reacties uit de groep. Scaffolding is ook een bekend woord geworden: aannemen ‘ik denk dat ze het wel kunnen’ doen we bijvoorbeeld niet meer; we activeren de voorkennis. Misschien kun je uit een onderzoek als het mijne weinig met complete wetenschappelijke zekerheid zeggen. Maar wat ik zeker weet, is dat we als school weer wat scherper geworden zijn.”

Geert Bors is eindredacteur Egoscoop en redacteur bij hetkind. Dit artikel werd eerder gepubliceerd in het tijdschrift Egoscoop, themanummer Aandacht Jaargang 16, nummer 4

De NIVOZ-lezing van Tex Gunning is terug te lezen op de website van hetkind.org

Een schoolbezoek aan Wittering.nl

Een aantal mensen van het ministerie van OCV waren eind 2011 te gast op Wittering.nl. De basis-school in Rosmalen vervult sinds 2004 een voortrekkersrol als het gaat over onderwijsontwikkeling. Van het schoolbezoek een kort verslag.

Rond klokslag 12 uur worden de OCV-ers verwacht in Rosmalen bij Wittering.nl, een eigentijdse en unieke school met een geheel eigen leersysteem. Na een broodje en een kort voorstelrondje wordt de groep opgesplitst, de ene helft gaat mee met Ton van Rijn (directeur Wittering) en de andere helft met Marcel van Herpen (NIVOZ).

Wittering is een school met een alternatieve leeromgeving, waar gewerkt wordt in drie leeftijdscategorieën waarbij de leerling centraal staat. De school werkt dan ook niet met leraren, maar met zogeheten ‘begeleiders’ die de kinderen helpen ontwikkelen. De leerlingen krijgen geen schoolbank en een schoolbord voor hun neus, maar zij krijgen een taak waarbij ze zelf het antwoord moeten vinden. Dat gebeurt dan niet in een schrift of een werkboek, maar bijvoorbeeld door het maken van een puzzel.

Op het oog leek het alsof er een paar jongetjes een toren aan het bouwen waren van blokken, maar in feite waren ze heel oplossingsgericht aan het werk. Door de toren te bouwen op

een specifieke wijze, wordt hun ruimtelijk inzicht gestimuleerd. Marcel van Herpen: “Deze kinderen zijn aan het rekenen. Dat zie je niet, maar dat is wel zo. Ze worden enkel spelenderwijs gestimuleerd.”

De school is opgebouwd in drie etages en hoe hoger je komt in het gebouw, hoe ouder de kinderen worden. Zo kan iedereen zich in zijn of haar eigen groep met nadruk op eigen talenten ontwikkelen. De leerlingen hebben onder andere de beschikking over puzzels, computers en belangrijk: technisch lego, waarbij ze met elektrische schema's moeten werken. Na de rondleiding klinken er louter positieve geluiden. Inge Elfrink (JOZ): “Ik zie alleen maar blij gezichten. En wat me

ook opvalt, is de beleefdheid van de leerlingen.” Ook Youssef Louakili (BOA/BBO) is erg te spreken over de leeromgeving: “Kinderen hebben allemaal een eigen verantwoordelijkheid. De sociale ontwikkeling wordt hier als het ware getriggerd.” Hij geeft ook een voorbeeld, waarbij twee kinderen elkaar verbeteren tijdens een rekenopgave. Daaruit blijkt de leergerichtheid van de leerlingen. Ook zeer te spreken over de school is Judith van de Graaf (BOA/BBO): “Ik heb vooral een positief gevoel bij deze school. Deze school zou ook geschikt zijn voor mijn kinderen. Het voelt eigenlijk een beetje als een balletles: het lijkt heel gemakkelijk, maar het is heel ingewikkeld.”

Uiteraard zijn er veel vragen vanuit het OCV-kamp. Want wat vindt Ton van Rijn nou lastig aan leidinggeven op De Wittering? “Dat is nog wel om de kinderen systematisch goed te volgen. Je moet je verdiepen, werkelijk verdiepen in de leerlingen om ze zo goed mogelijk te laten ontplooiën. Dat is het belangrijkste, maar ook het moeilijkst.” Ook is het de vraag of er wel een goede aansluiting is op het VO. Van spelenderwijs naar in de schoolbanken is immers een grote stap. Volgens Ton doen zijn leerlingen het juist beter. “Leren zit in hun systeem: werken, agenda's bijhouden, beleefd zijn, ze krijgen het hier allemaal mee. De kinderen vallen juist in positieve zin op in het VO. De kinderen hebben al veel kennis

en willen juist meer uitgedaagd worden.” Ook ouders zijn belangrijk op de school. “Elke ouder draait minimaal 1 dag per jaar mee. Als de ouders geen vertrouwen hebben in deze leeromgeving, raad ik ze af de leerlingen naar deze school te sturen. Bovendien hebben de ouders onderling veel contact: er ontstaat een gemeenschap,” aldus Ton.

Heeft Ton nog tips voor het Ministerie? “Probeer de mensen in het werkveld te snappen. Plak geen etiketten op de leerlingen. Pas het onderwijs aan aan de leerlingen, niet andersom. Dat zie je hier ook terug. Mensen gaan hier altijd weg met een gevoel van ‘wauw, dit wil ik ook voor mijn kind’. net zoals Judith.”

35